

socijalno-ekološke orijentacije u selu i gradu

ivan cifrić

filozofski fakultet
sveučilišta u zagrebu,
zagreb,
hrvatska – jugoslavija

U godini 1988. provedeno je empirijsko istraživanje u Hrvatskoj o socijalno-ekološkim orijentacijama na stratificiranom uzorku od 2714 ispitanika. U članku su izneseni rezultati i testirane razlike u tri tipa naselja: u selu, mješovitom naselju i gradu. Sadržaj instrumenta oblikovan na numeričkim skalama u devetnaest tvrdnji odnosi se na probleme čovjeka, prirode i tehnike.

Dobiveni rezultati pokazali su da tip naselja ne utječe na hijerarhijsku strukturu poželjnosti sadržaja tvrdnji. Najpoželjniji su sadržaji s visokim respektom prirode i njene zaštite. Statističke razlike među ispitanicima utvrđene su na tvrdnjama o tehnici i prirodi, i to između stanovnika sela i grada te ispitanika iz mješovitih naselja i grada. Selo i mješovito naselje pripadaju još uvijek prepoznatljivoj ruralnoj kulturi. Mješovita naselja ne mogu se identificirati kao poseban kulturološki tip.

Komponentna analiza ekstrahirala je četiri socijalnoekološke orijentacije, koje autor naziva »antropocentrizam utemeljen na tehnološkom optimizmu«, »naturalistički determinizam«, »odbacivanje napretka i povratak prirodnom načinu života«, te »tehnološki optimizam budućnosti«. Ove orijentacije paralelno postoje. Strožim kriterijima u statističkoj obradi dobivene su samo antropocentrička i naturalistička orijentacija.

Očekivati je da će se budući konflikti između sela i grada smanjivati u materijalnoj domeni i da će se povećati značenje konfrontacija i povezivanja u socijalnoekološkoj domeni, osobito pod međunarodnim utjecajem.

primljeno siječnja 1991.

1. kontekstualni okviri istraživanja

—>Industrijska se civilizacija implicite i eksplicite veliča ili osporava: od nastojanja da se održi njen kontinuitet (Huber, 1982), i u tom kontekstu nastavi oblikovanje budućnosti, do kritike neodrživosti paradigme rasta (Meadows i dr., 1973) i težnje za stvaranjem potpuno nove civilizacije. U kritici se osobito fokusira problem tehnike i tehnologije pa se ukazuje na negativne posljedice historijskog procesa "subjektivizacije" tehnike i njezina osamostaljenja (Nicholson, 1970:235) kao i konkretno zagađivanje okoliša i povećavanje entropije (Rifkin, 1986). Kritizira se "velika" i "prljava" tehnologija i zahtijeva promjena

kriterija prihvatljivosti (Schumacher, 1977) i podnošljivost po okolinu (Simonis (Hg), 1984) kao i strukturno prilagođavanje privrede (Simonis, 1988). U ekološkoj i socijalneokološkoj literaturi navode se i primjeri istočnjačkih filozofija (Capra, 1986) i upozorava na značaj nekih vrijednosti i iskustava seljačkih društava za industrijsko društvo (Mendras, 1986). Ne izostaje ni teološki pristup (Altner, 1989, Auer, 1985, Mynarek, 1986, i drugi). I dok teološka objašnjenja ističu relativno značenje antropocentrizma, mnogi ga autori osporavaju i suprotstavljaju mu naturalizam. Dilema se vrlo oštro postavlja kao sukob industrijskoga i prirodnog sistema (Amery, 1976:183-185).

Suvremena ekološka kriza uzrokovana je civilizacijskim razvojem: konkretno za nju su odgovorni socijalni faktori, a osobito utjecaj sistema materijalističkih vrijednosti (Hillman, 1981:83) i kvantitativna mjerila. Tome treba pridodati i agresivni karakter industrijske kulture. Zato neki autori upozoravaju da se ekološki problemi moraju poimati i rješavati kao (civilizacijski) kulturni problemi i zadaci (Markl, 1986). U tom kontekstu značajna su istraživanja promjena društvenih vrijednosti (na pr. Inglehart 1977, Čaldarović 1978, Kmiecik 1976, Klages 1985, itd.) i njihovo povezivanje s ekološkom tematikom (npr. Fietkau, 1982). Češće su to istraživanja javnog mišljenja (Zvonarević, 1986, Peters i dr., 1987), ali i istraživanja omladine (Cifrić, Čulig, 1987). Vrijednosti su "posrednici" u ponašanju čovjeka između kulture (socijalnog sistema) i prirode. Naime, različitost kultura i u njima sistema vrijednosti utječe na različito ponašanje čovjeka. Dominacija "velikih kultura" nad "malim kulturama" također se reflektira kao odnos dominacije kulture nad prirodom. Zato promjena njihovih vrijednosti, normi života i etičkih načela (Altner, 1985, Schweitzer, 1947: 225) postaje uvjet promjene ponašanja, razumnog oblikovanja života i opstanka. Problem je, međutim, u tome što nisu poznate buduće norme (Weizsäcker, 1988:255).

Neki prostori tako su ljudski oblikovani da je teže govoriti o postojanju dihotomije selo-grad, nego o kontinuitetu različitih struktura i stupnjeva urbaniteta: od sela do megalopolisa. Pri tome se ističu morfološke, semantičke i institucionalne razlike (Hamm, 1982). U jugoslavenskim prostorima može se još uvijek prepoznati selo i grad. No, govori se i o "mješovitom naselju"¹⁾ - kombinaciji ruralnoga i urbanog - kao posljedici društvenih promjena. Ruralna kultura u nas još je uvijek autohtona, tj. prepoznatljiva, i to ne samo u odnosu na urbanu kulturu. Otuda se mogu očekivati i razlike u mišljenjima i stavovima između gradskih i seoskih stanovnika. Urbanizacija i industrijalizacija nije definitivno zatrla tradicionalne obrasce ruralne kulture, a time i specifičan odnos seoskog stanovništva prema prirodi.

Ruralni procesi u Jugoslaviji u poslijeratnom razdoblju doživjeli su velike promjene. Broj poljoprivrednog stanovništva smanjen je od 67,2% (1948) na 19,9% (1981), a u Hrvatskoj od 62,4% na 15,2%. U selu je u Jugoslaviji 1953. živjelo 78,3% stanovnika (Hrvatska 75,7%), a 1981. 53,5% (Hrvatska 49,2%). Osobito su značajna migratorna kretanja, pa većina stanovnika više ne živi u mjestu rođenja. Mnoga su naselja nestala zbog iseljavanja.²⁾

Promjene u socioekonomskoj strukturi (Društvene promjene u selu, 1974, Mješovita domaćinstva..., 1980) utjecale su i na kulturne promjene a time i na strukturu vrijednosti. S ovim promjenama došlo je i do promjena u ruralnom okolišu, do njegova zagađivanja, ugrožavanja i razaranja. Te činjenice utječu i na ekološko osvješćivanje stanovništva. Tom procesu pridonijela su evropska

1) U nas ne postoji službena definicija grada, odnosno sela (Šuvar 1988:9/II). U ovom članku pod selom smatralo se svako naselje sa manje od 2000 stanovnika, ali i veća naselja ako se u njima preko 50% stanovnika bavi poljoprivredom i primarnim djelatnostima. Grad je definiran u pravilu kao veće naselje od 10.000 stanovnika ali kao i manje naselje koje ima razvijeniju infrastrukturu (administrativne, kulturne itd.), funkcije grada i više od 50% nepoljoprivrednog stanovništva. Između te dvije kategorije izdvojena su mješovita naselja.

2) Prema posljednjem popisu (1981) u Jugoslaviji bilo je 27.650 naselja (u Hrvatskoj 6.650). U Hrvatskoj ima 3.150 naselja sa manje od 500 stanovnika, 1.970 naselja sa 500 do 1.000 stanovnika, 1.316 naselja sa 1.000 do 5.000 stanovnika, 141 naselje s 5.000 do 10.000 stanovnika, 66 naselja sa 10.000 do 50.000 stanovnika, 3 naselja sa 50.000 do 100.000 stanovnika, 3 naselja sa 100.000 do 500.000 stanovnika i 1 naselje preko 500.000 stanovnika (Statistički godišnjak SFRJ 1987:454).

kretanja u domeni ekoloških orijentacija kao dijela duhovnih kretanja. Time je otvorena nova komunikacija sa svijetom, osobito Evropom. Dok su poslijeratne promjene u selu bile obilježene dominacijom realsocijalističkog modela produktivističkog tipa društva, danas su ona sve više pod utjecajem ideja i duha postindustrijskog društva koji se izražava u socijalno-ekološkom shvaćanju i orijentaciji.

Sociološka istraživanja ekološke problematike u selu u Jugoslaviji su započela tek nedavno (Cifrić, 1988, 1989, Čulig, 1989) iako se o problemima razvoja govorilo mnogo ranije (Mlinar, 1976). Danas su mnoga seoska naselja sve zagađenija, kao i gradska. U ruralnim prostorima nastaju "nova groblja" krupnoga i sitnog otpada industrijske kulture. Raspadanjem tradicionalne seoske zajednice nestajale su i norme i sistemi očuvanja čistoće i uređenja zajedničkih prostora. Smeće u selu i oko sela, te upotreba velikih količina umjetnih gnojiva i kemijskih sredstava za zaštitu bilja (a sve u ime produktivnosti) ugrozilo je stabilnost ruralnog prostora. Nije jednostavno reći je li to posljedica prodora urbane kulture ili raspadanja ruralne kulture i - da li negativnije djeluje nestanak jednoga kulturnog (ruralnog) sistema ili nastajanje drugoga (urbanog).

Procesom urbanizacije sela, nastala su naselja koja poprimaju karakteristične obrasce gradskog života, ali zadržavaju i neke obrasce ruralne kulture. To su "mješovita naselja" koja po svojoj morfološkoj strukturi i institucijama sličje gradovima, ali nisu ni gradovi, a ni sela. (Ona su post-selo i pred-grad). Morfološke karakteristike utjecale su i na kulturološko definiranje tih naselja kao "središta" susreta ruralne i urbane kulture, kao mjesta u kojima se zbiva i "konflikt" između obrazaca i vrijednosti tih dviju kultura. Zato se moglo pretpostaviti da se u njima mogu prepoznati i neke vrijednosne orijentacije koje se razlikuju od onih u selu ili gradu.

Sadašnje stanje zagađenosti okoline te svijesti u seoskim naseljima uvjetovano je procesima industrijalizacije, urbanizacije, deagrarizacije te ideologizacije sela i seljaštva. Progres na selu simboliziran je produktivističkom paradigmom i materijalističkim vrijednostima izraženim najčešće u zahtjevu za većim materijalnim standardom i većom proizvodnjom. Selo i ruralni prostor sve se više "truju", pa je potrebna nova politika prema naseljima (Hahn 1988), osobito seoskim. Za nju je važno i praktičko ponašanje ljudi, pa je potrebno upoznati motive ponašanja i vrijednosti koji utječu na ponašanje. Istraživanje latentnih struktura svijesti pretpostavka je za razumnu ekološku politiku prema ruralnim prostorima.

Život i gradskih i seoskih stanovnika bitno određuju tri sistema: tehnički, prirodni i sociokulturni. O njima postoje pozitivni i negativni stavovi, čiji se sadržaji, promatrani u novom svjetlu ekoloških problema, mogu definirati kao različiti pristupi. Prvi se pristup temelji na razdvojenosti čovjeka i prirode i potčinjavanju prirode čovjeku - antropocentrizam (homocentrizam); drugi se temelji na primatu prirodnih zakona i dominaciji prirodnog sistema nad socijalnim - naturalizam, a treći na dominaciji tehničkog sistema kao posredujućem faktoru u odnosu čovjeka i prirode - tehnicizam.

Ovdje je predočen dio rezultata istraživanja koje je imalo slijedeće ciljeve: istražiti percepciju ispitanika prema pojedinim tvrdnjama; ustanoviti hijerarhijsku strukturu sadržaja tvrdnji; otkriti postojanje latentnih dimenzija - socijalno-ekoloških orijentacija, te ustanoviti postojanje razlika u mišljenjima između stanovnika pojedinih tipova naselja - osobito između sela i grada.

2. metodologija istraživanja

Istraživanje je provedeno ujesen 1988. na području Hrvatske na uzorku od 2714 ispitanika.³⁾ Kriteriji za stratificirani uzorak bili su: udjel stanovnika sela i gra-

3) Istraživanje je radeno u Zavodu za sociologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu u okviru projekta "Ekološki aspekti društvenog razvoja". O strukturi uzorka vidi u autorovoj knjizi: Ekološka adaptacija i socijalna pobuna, Radničke novine, Zagreb 1990.

da, regija, tip naselja (selo, mješovito naselje, grad), grana privrede, "ekološki status naselja" (zagađeno, podnošljivo, čisto), "ekološki status radne organizacije" (zagađivač, nezagađivač), te obilježja ispitanika: spol, dob, obrazovanje, zanimanje, vjerska pripadnost.

Podaci su prikupljeni anketom. Anketari su bili uglavnom studenti sociologije. Anketiralo se individualno i grupno (gdje su uvjeti dopuštali). Ukupno je anketirano 1426 ispitanika (ili 52,8%) u gradu i 1288 u selu (ili 47,2%) a od toga 951 ispitanik iz "mješovitih naselja".

Upitnik je bio sastavljen od više različitih instrumenata. Među njima i ovaj od 19 tvrdnji, rezultate kojega iznosimo. Na instrumentu je primijenjena numerička skala ocjenjivanja (Likertova tipa) s ocjenama od jedan do pet.⁴⁾

Podaci su obrađeni u SRC-u u Zagrebu na "Univacu". Za ovaj rad korištene su aritmetičke sredine i postoci, a za utvrđivanje latentne strukture upotrijebljena je komponentna analiza pod GK (Guttman-Kaiser) kriterijem, koji je ekstrahirao četiri glavne komponente. Primjenom orthooblique transformacije glavne su komponente transformirane u latentne orthooblique pozicije radi utvrđivanja eventualnih korelacija među dobivenim komponentama (faktorima). Kao kriterij faktorske saturacije uzimane su veličine koeficijenata korelacije od 0,40 i više.

Radi usporedbe mišljenja ispitanika iz pojedinih tipova naselja (selo, mješovito naselje, grad) rađena je analiza varijance. Za testiranje razlika korišten je t-test aritmetičkih sredina uz kriterij od 95%.

3. rezultati istraživanja

3.1. hijerarhijska struktura tvrdnji

Preko vrijednosti aritmetičkih sredina dobili smo hijerarhijski poredak tvrdnji (od 1 do 19).⁵⁾ Prva tri mjesta zauzele su tvrdnje koje ukazuju na visok respekt ispitanika prema prirodi. To su: "Ravnoteža prirode vrlo je osjetljiva i lako se naruši" (br. 13), "Očuvanje prirode ima prednost pred svim drugim zadacima društva" (br. 19) i "Priroda stvara ljude jednakima; društvo ih stvara nejednakima" (br. 10).

Nasuprot tome, na tri posljednja mjesta nalaze se tvrdnje koje govore o čovjeku kao gospodararu prirode (br. 1), odricanju od napretka i povratku "prirodnom načinu života" (br. 17) i čovjekovoj kontroli upotrebe suvremene tehnologije (br. 7). Kolikogod se antropocentrizam odbacuje *expresis verbis*, toliko se istovremeno sumnja u nepogrešivost tehnologije i njenu bezopasnost u mogućim katastrofama. Ispitanici odbacuju svaku pomisao na napuštanje dostignutog civilizacijskog nivoa i rekonstrukciju nekog "primitivnog" oblika naturaliziranja.

Mišljenja ispitanika iz sva tri tipa naselja vrlo su slična pa se može tvrditi da su ekološke vrijednosti najpoželjnije a antropocentrične i konzervativno-naturalističke najmanje poželjne. Ove sličnosti u pojedinačnim tvrdnjama vjerovatno indiciraju hipotetički model sličnosti struktura vrijednosti bez obzira na mjesto življenja (grad ili selo). U pozadini pojedinih stavova ispitanika stoje neke latentne strukture vrijednosti, poimanje budućnosti, političke orijentacije, struktura ličnosti itd.

4) Stupnjevi na Likertovoj skali označavali su: 1=uoopće se ne slažem, 2=slažem se, 3=ne znam, nemam mišljenja, 4=slažem se, 5= u potpunosti se slažem.

Napominjemo da su u istraživanju korištena pitanja iz međunarodnog upitnika. Komparativni rezultati objavljeni su u: Fietkau, H.J., Kessel, H., Tischler, W., Umwelt im Spiegel der öffentlichen Meinung, Frankfurt 1982.

5) U prikazivanju hijerarhije tvrdnji primijenjena su dva pokazatelja: 1. s pomoću rangova postotaka (bilo pozitivno bilo negativno) opredjeljenih ispitanika, i 2. pomoću vrijednosti aritmetičkih sredina (tablica 3).

Tablica 1
Distribucija odgovora ispitanika prema tvrdnjama – u %

R. br. tvrd-nje	Sadržaj tvrdnji	uopće se ne slaže (1)	ne slaže se (2)	ne ma mišljenja (3)	slaže se (4)	potpu-no se slaže (5)	aritmet. sred (x̄)	tip na-selja
1. Čovjek je apsolutni gospodar prirode u kojoj živi i prema njoj se može odnositi po vlastitoj volji		38,6	47,2	3,3	8,9	2,1	1,887	selo
		34,9	49,2	4,3	9,3	2,3	1,948	mješ.
		40,0	45,7	3,4	8,2	2,7	1,878	grad
2. Čovjek je samo jedno od prirodnih bića i mora se potčinjavati zakonima prirode		4,5	16,0	8,0	51,9	19,6	3,661	selo
		3,8	17,7	5,8	52,4	20,4	3,679	mješ.
		2,5	20,3	5,2	55,9	16,1	3,626	grad
3. Razvoj tehnike donosi čovječanstvu nove blagodati i uživanja		1,8	18,4	9,8	60,2	9,8	3,578	selo
		2,7	16,0	6,9	62,7	11,7	3,645	mješ.
		3,0	16,8	8,3	58,8	13,2	3,623	grad
4. Zakoni prirode jači su od čovjekovih želja i težnji		2,1	8,6	9,2	48,4	31,8	3,991	selo
		1,4	11,5	5,7	56,9	24,6	3,919	mješ.
		2,3	15,6	10,2	53,2	18,7	3,702	grad
5. Iskonsko je pravo čovjeka da iskorištava prirodna dobra po vlastitoj volji		17,2	34,7	13,1	25,5	9,5	2,753	selo
		11,6	45,2	8,7	28,4	6,1	2,722	mješ.
		13,6	46,4	8,8	26,8	4,5	2,622	grad
6. Istraživanja svemira i drugih planeta omogućit će čovjeku nove izvore sirovina, energije i hrane		7,1	13,1	33,8	36,5	9,5	3,281	selo
		4,3	16,8	27,3	39,6	11,9	3,379	mješ.
		5,3	14,9	25,3	41,0	13,4	3,422	grad
7. Danas čovjek u potpunosti kontrolira i najsuvremeniju tehnologiju i time sprječava moguće nesreće		17,8	38,6	15,4	23,4	4,7	2,587	selo
		15,0	52,7	8,4	19,5	4,4	2,455	mješ.
		15,7	52,8	8,1	19,4	4,0	2,431	grad
8. Sloboda nije čovjeku data po prirodi; čovjek stvara svoju slobodu u društvu		3,6	14,5	11,6	51,6	18,7	3,673	selo
		4,4	16,0	6,6	52,8	20,2	3,683	mješ.
		6,2	16,8	10,0	49,5	17,5	3,551	grad
9. Bez upotrebe suvremene tehnike čovječanstvo ne bi preživjelo		16,9	48,7	8,3	22,0	4,2	2,477	selo
		15,4	45,7	9,3	23,4	6,2	2,594	mješ.
		13,8	48,2	10,2	22,8	5,0	2,570	grad
10. Priroda stvara ljude jednakima; društvo ih stvara nejednakima		1,2	9,5	8,0	40,7	40,7	4,100	selo
		2,1	13,2	4,2	44,7	35,8	3,987	mješ.
		5,2	13,2	5,8	41,4	34,4	3,867	grad
11. Jedino tehnika može osigurati čovječanstvu bolje perspektive		3,9	26,4	12,8	43,6	13,4	3,362	selo
		5,0	25,2	11,6	46,7	11,5	3,342	mješ.
		6,5	32,5	12,3	39,5	9,2	3,122	grad
12. Čovjek kao najrazvijenije biće na Zemlji treba odlučivati o sudbini svega biljnoga i životinjskog svijeta		11,0	26,7	8,0	34,4	19,9	3,255	selo
		12,9	20,3	6,0	38,1	22,7	3,373	mješ.
		17,3	28,7	5,8	31,6	16,6	3,016	grad
13. Ravnoteža prirode vrlo je osjetljiva i lako se naruši		1,2	6,5	8,6	46,9	36,8	4,115	selo
		1,6	5,9	7,3	49,4	35,9	4,120	mješ.
		1,4	6,4	8,2	46,4	37,6	4,124	grad
14. Priroda se suprotstavlja ostvarivanju čovjekovih težnji, te je čovjek prinuđen da je podređuje sebi, upotrebljavajući sva sredstva koja su mu na raspolaganju		6,5	28,5	19,3	36,5	9,2	3,133	selo
		9,0	30,1	13,8	39,7	7,4	3,063	mješ.
		12,3	33,1	16,1	32,9	5,7	2,866	grad
15. Društveni razvitak treba da bude podređen prirodnim zakonitostima		2,7	15,4	18,4	49,3	14,2	3,569	selo
		1,9	16,4	14,1	50,6	17,0	3,644	mješ.
		2,5	16,5	16,8	47,1	17,0	3,596	grad

16. Čovjek mora svoje umne i druge sposobnosti potčiniti razvoju tehnike	9,2	29,4	20,8	32,0	8,6	3,014	selo
	7,6	35,3	10,2	37,9	9,0	3,054	mješ
	13,5	38,7	12,1	28,1	7,6	2,776	grad
17. Čovječanstvo bi se trebalo odreći sadašnjeg napretka i vratiti prirodnom načinu	17,8	44,5	13,9	13,6	10,1	2,537	selo
	18,5	54,0	11,6	11,1	4,7	2,295	mješ
	18,6	52,9	12,6	11,9	4,1	2,300	grad
18. Suvremena tehnika ima mnogo više pozitivnih nego negativnih strana	1,8	20,5	18,4	48,4	11,0	3,462	selo
	4,6	18,3	14,8	52,1	10,2	3,449	mješ
	3,9	22,7	17,6	46,1	9,7	3,351	grad
19. Čuvanje prirode ima prednost pred svim drugim zadacima društva	1,5	7,4	9,5	43,9	37,7	4,089	selo
	0,8	8,9	7,0	43,7	39,4	4,119	mješ
	1,8	9,8	7,1	44,2	37,0	4,048	grad

3.2. rezultati po tvrdnjama

U tablici 1 prikazani su rezultati po pojedinim tvrdnjama i s obzirom na tip naselja.

Najprihvatljivije tvrdnje (s kojima se više od 50% ispitanika slaže) sadržavaju u sebi jednu zajedničku osobinu. One su, iako različite po sadržaju i po svom konceptu, naturalističke socijalno-ekološke orijentacije, ali nisu "opšurne naturalističke" već varijanta suvremenog naturalizma. Konceptijski ove tvrdnje (br. 2, 3, 4, 8, 10, 13, 19) govore o izvjesnom shvaćanju suodnosa društva (čovjeka), tehnike i prirode, i to tako što smatraju da je potrebno koristiti suvremenu tehniku. Čovjek je (kao prirodno) biće suočen s prirodnim zakonima čije granice ipak ne smije prekoračiti, jer može izazvati narušavanje opće ravnoteže.

Odbijanje antropocentričnih tvrdnji vidljivo je i u izraženom **neslaganju** (više od 50% ispitanika) s nekoliko tvrdnji (br. 5, 7, 8, 17). Ispitanici smatraju da čovjek nema pravo činiti s prirodom što hoće. Čovjek to zapravo i ne može jer je njegova moć nad tehnikom ograničena - preživio bi i bez tehnike. Tehnika, istina, može izmicati njegovoj kontroli, ali, ispitanici ne žele bilo koji oblik povratka "prirodnom načinu života", tj. ne žele se odreći civilizacijskog stupnja a vjerojatno time i nekih nada u napredak.

Velik postotak **neopredjeljenih** za neke tvrdnje sugerira nam ispitanikove dileme. Dileme se odnose na pitanja treba li čovjek upotrebljavati "sva raspoloživa sredstva" da bi dalje zahvaćao u prirodu, treba li društveni razvoj podrediti zakonima prirode i time se odreći sadašnjeg napretka, mora li čovjek svoje sposobnosti podrediti tehnici, ima li tehnika uistinu više prednosti nego nedostataka? Ove dileme ispitanika vjerojatno proistječu iz konfrontacija vrijednosti ruralne i urbane kulture.

Još je jedna karakteristika značajna. To je pojava **polarizacije** ispitanika. Ona pokazuje postojanje pojedinih skupina ispitanika sa nešto jasnijim stavovima i opredjeljenjima u pozadini kojih vjerojatno stoje i neki socijalno-ekološki koncepti. Tehnika je jedno takvo pitanje. Više od 27% ispitanika smatra da bi čovječanstvo preživjelo i bez suvremene tehnike, 39% ih smatra da tehnika ne može osigurati čovječanstvu bolje perspektive, a 52% da čovjek ne mora svoje sposobnosti staviti u službu tehnike. Također 45% ispitanika ne prihvaća stav da čovjek u suodnosu s prirodom treba upotrebljavati sve što mu je na raspolaganju (tehniku).

Za neke tvrdnje ima vrlo visok postotak ispitanika s najvišim stupnjem prihvaćanja (slaganja) ili pak odbijanja (neslaganja). Te ekstremne ocjene (slaganja) odnose se na respektiranje prirode: prioriteta u zaštiti prirode, narušavanju prirodne ravnoteže, prirodnu jednakost ljudi, dominaciju prirodnih zakona.

Tablica 2
Odgovori ispitanika s obzirom na tip naselja

- u %

R. br. tvrdnji	Selo		Mješovito naselje		Grad	
	ne slaže se (1+2)	slaže se (4+5)	ne slaže se (1+2)	slaže se (4+5)	ne slaže se (1+2)	slaže se (4+5)
1	2	3	4	5	6	7
1.	85,8	11,0	84,1	11,6	85,7	10,9
2.	20,5	71,5	21,5	72,8	22,8	72,0
3.	20,2	70,0	18,7	74,4	19,8	72,0
4.	10,7	80,2	12,9	81,5	17,9	71,9
5.	51,9	35,0	56,8	34,5	60,0	31,3
6.	20,2	46,0	21,1	51,5	20,2	54,4
7.	56,4	28,1	67,7	23,9	68,5	23,4
8.	18,1	70,3	20,4	73,0	23,0	67,0
9.	65,6	26,2	61,1	29,6	62,0	27,8
10.	10,7	81,4	15,3	80,5	18,4	75,8
11.	30,3	57,0	30,2	58,2	39,0	48,7
12.	37,7	54,3	33,2	60,8	46,0	48,2
13.	7,7	83,7	7,5	84,3	7,8	84,0
14.	35,0	45,7	39,1	47,1	45,4	38,6
15.	18,1	63,5	18,3	67,6	19,0	64,1
16.	38,6	40,6	42,9	46,9	51,2	35,7
17.	62,3	23,7	72,5	15,8	71,5	16,0
18.	22,3	59,4	22,9	62,3	26,6	55,8
19.	8,9	81,6	9,7	81,1	11,6	81,2

Tablica 3

Rangovi \bar{X} i %

Rangovi aritmetičkih sredina⁶

Broj tvrdnje	Ukupno	Selo	Mješovito naselje	Grad
1.	19	19	19	19
2.	5	6	6	5
3.	6	7	7	6
4.	4	4	4	4
5.	16	15	16	15
6.	11	11	11	9
7.	17	16	18	17
8.	8	5	5	8
9.	9	18	17	16
10.	3	2	3	3
11.	12	10	10	11
12.	13	12	12	12
13.	1	1	1	1
14.	14	13	13	13
15.	7	8	8	7
16.	15	14	14	14
17.	18	17	15	18
18.	10	9	9	10
19.	2	3	2	2

6) Najviši rang znači "1" a najniži "19".

(nastavak tablice 3)

Broj tvrdnje	Rangovi (%) »za« i »protiv«					
	ne slaže se (1+2)			ne slaže se (1+2)		
	Selo	Mješovito naselje	Grad	Selo	Mješovito naselje	Grad
1.	1	1	1	19	19	19
2.	11	11	12	5	7	4-5
3.	12-13	14	14	7	5	4-5
4.	16-17	17	17	4	3	6
5.	5	5	5	15	15	15
6.	12-13	12	13	12	12	10
7.	4	3	3	16	17	17
8.	14-15	13	11	6	6	7
9.	2	4	4	17	16	16
10.	16-17	16	16	3	4	3
11.	9	9	9	10	11	11
12.	7	8	7	11	10	12
13.	19	19	19	1	1	1
14.	8	7	8	13	13	13
15.	14-15	15	15	8	8	8
16.	6	6	6	14	14	14
17.	3	2	2	18	18	18
18.	10	10	10	9	9	9
19.	18	18	18	2	2	2

3.3. latentne dimenzije socijalno-ekološkog prostora

U obradi rezultata komponentna analiza (pod GK kriterijem) izdvojila je četiri bazične komponente (faktora) koji objašnjavaju 41,45% ukupne varijance. Ove su komponente, s obzirom na strukturu tvrdnji (Cifrić, 1990a), ovako nazvane:⁷⁾

- I komponenta: antropocentrizam baziran na tehničkom optimizmu, koji tvore tvrdnje 5,16,14,7,1,12 i 11;
- II komponenta: naturalistički determinizam, koji tvore tvrdnje 4,2,19,15,13 i 10;
- III komponenta: odbacivanje napretka i povratak prirodi, koju čini tvrdnja 17 te negativno korelirane tvrdnje 18 i 3;
- IV komponenta: tehnološki optimizam budućnosti, koju čine tvrdnje 6,9 i 3.

Korelacijska matrica transformiranih solucija, tj. OBQ (orthooblique) komponenti pokazala je da se radi o relativno nezavisnim faktorima, tj. dimenzijama, te da postoji korelacija (0,53) između druge i treće komponente. Treća i četvrta nisko su i negativno korelirane (-0,22) kao i prva i treća komponenta (-0,26).

Ovi rezultati ukazuju: (1) da u socijalno-ekološkom prostoru (svijesti) stanovnika seoskih naselja, kao i urbanim sredinama, na oblikovanje stavova (a time vjerojatno i ponašanja) primarno utječu tri sklopa vrijednosti: antropocentrizam, naturalizam i tehnicizam. U tom sklopu, kao najopćenitijem vrijednosnom okviru, oblikuju se stavovi o napretku i dominaciji čovjeka nad prirodom i s idejama suživota s prirodom; (2) da je u konfrontaciji tih dominantnih orijentacija tehnika postala nezaobilazan faktor; (3) da postoje neke idealnotipske zamisli (latentne opcije stanovništva) ispitanika o odnosu društva i prirode koje paralelno postoje i djeluju na ponašanje. Ovako dobivene dimenzije samo su dio nekoga cjelovitijeg sklopa vrijednosti, tj. ruralne, odnosno urbane kulture.

⁷⁾ Komponentna analiza pod PB kriterijem pokazala je postojanje samo dviju orijentacija: "antropocentrizma" i "naturalističkog determinizma" (Cifrić, 1990a).

3.4. razlike između naselja

Analizom varijance pokušali smo odgovoriti na pitanje: razlikuju li se mišljenja ispitanika pojedinih tipova (vrsta) naselja o pojedinim tvrdnjama. Ovdje ćemo iznijeti rezultate koji pokazuju stanovnici kojih naselja imaju najveće sklonosti prema pojedinim tvrdnjama.

(1) Statistički značajne razlike pokazale su se u deset tvrdnji (i to: 3,4,7,9,11,13,15,16 i 17). S obzirom na sadržaj tih tvrdnji, razlike (u stupnju slaganja) vidljive su o problemima tehnike (pet tvrdnji) i problemima prednosti prirode (pet tvrdnji), odnosno u naturalističkoj orijentaciji. Niti kod jedne tvrdnje, koja se odnosi na antropocentričku orijentaciju, ne postoje statistički značajne razlike u mišljenjima ispitanika s obzirom na mjesto stanovanja. Antropocentrizam, dakle, prisutan je kod ispitanika bez obzira jesu li iz sela ili grada.

Za svaku od deset tvrdnji u kojima su se pokazale statistički značajne razlike (tablica 4) rađeni su t-testovi aritmetičkih sredina kako bi se utvrdilo o kojim se razlikama radi. Općenito se može reći da postoje razlike između: (a) ispitanika iz gradskih i seoskih naselja, (b) između ispitanika mješovitih naselja i gradskih naselja. Između ispitanika seoskih naselja i mješovitih naselja nisu dobivene statistički značajne razlike.⁸⁾ Mišljenja seoskih stanovnika i stanovnika mješovitih naselja međusobno su bliža pa se može govoriti o dvjema skupinama, o seoskom i gradskom stanovništvu - drukčije rečeno govorimo o dimenzijama u prepoznatljivim kulturama: ruralnoj i urbanoj. To nam daje indicije za kritiku tipologije naselja u kojoj se ravnopravno govori o mješovitim naseljima kao i o seoskim i gradskim. Mješovita naselja mogu postojati u morfološkom ili institucionalnom smislu ali ne i u smislu prepoznatljivosti neke kulture.

Razlozi sličnosti mišljenja stanovnika seoskih i mješovitih naselja mogu biti vrlo različiti. Čini nam se da su važni slijedeći:

- a) urbana kultura u gradskim naseljima znatno je agresivnija, pa snažnije utječe na brže mijenjanje navika, vrijednosti, običaja itd. (i općenito kolektivne svijesti u donedavna seoskih stanovnika koji su migrirali u gradove) nego što utječe u mješovitim ili seoskim naseljima,
- b) mješovita i seoska naselja imaju mnogo više sličnosti u načinu života i tradicionalnim seljačkim i ruralnim vrijednostima,
- c) u mješovitim naseljima proces urbanizacije sličan je onom u seoskim naseljima, kao uostalom i način života,
- d) međusobna povezanost (komunikacije) između sela i mješovitih naselja mnogo je češća, veća i sadržajnija nego komunikacija između mješovitih (ili seoskih) naselja i gradova. U selima i mješovitim naseljima još uvijek dominira poluurbana i paraurbana kultura sličnija ruralnoj nego urbanoj. Tipološki su se oblikovale dvije strukture - urbana i već transformirana ruralna struktura - svijesti, vrijednosti, kvaliteta življenja, običaja i sl., a što se izražava i na (testiranjem) dobivene razlike u mišljenjima.

(2) Analiza varijance pokazala je kakav je odnos ispitanika iz pojedinog tipa naselja prema svakoj od pojedinih tvrdnji.

(2a) **Preferencije seoskog stanovništva.** Ispitanici iz seoskih naselja, u odnosu na mješovita i gradska naselja, skloniji su prihvaćanju slijedećih tvrdnji: "Razvoj tehnike donosi čovječanstvu nove blagodati i uživanja" (3), "Istraživanje svemira i drugih planeta omogućit će čovjeku nove izvore sirovina, energije i hrane" (6), "Bez upotrebe suvremene tehnike čovječanstvo ne bi preživjelo" (9), "Čovjek mora svoje umne i druge sposobnosti podčiniti razvoju tehnike" (16), "Zakoni

8) Samo je na jednoj tvrdnji dobivena statistički značajna razlika između ispitanika seoskih i mješovitih naselja. To je: "Čovjek mora svoje umne i druge sposobnosti potčiniti razvoju tehnike" (tvrdnja 16). S njom se nije složilo 38,6% ispitanika iz sela i 42,9% ispitanika iz mješovitih naselja; a slaže se 40,6% ispitanika iz sela i 46,9% iz mješovitih naselja. Neopredijeljenih je bilo 10,2% iz mješovitih i 20,8% iz seoskih naselja.

prirode jači su od čovjekovih težnji i želja" (4), "Priroda stvara ljude jednakima društvo ih stvara nejednakima" (10), "Ravnoteža prirode vrlo je osjetljiva i lako se naruši" (13), "Čovječanstvo bi se trebalo odreći sadašnjeg napretka i vratiti prirodnom načinu života" (17), "Očuvanje prirode ima prednost pred svim drugim zadacima društva" (19). Od spomenutih devet tvrdnji, četiri se odnose na probleme tehnike a pet na probleme odnosa prema prirodi. Rezultati nam pokazuju i to da su stanovnici grada najmanje skloni ovim tvrdnjama (izuzetak čine tvrdnje 16 i 19). To nam omogućava i hipotezu da je orijentacija seoskog stanovništva u preferiranju nekih sadržaja suprotna od orijentacije gradskog stanovništva: ono što najviše podržava seosko stanovništvo, najmanje podržava gradsko.

(2b) **Preferencije gradskog stanovništva.** Stanovnici grada najviše su skloni prihvaćanju slijedećih tvrdnji: "Iskonsko je pravo čovjeka da iskorištava sva prirodna dobra po vlastitoj volji" (5), "Čovjek kao najrazvijenije biće na Zemlji, treba odlučivati o sudbini svega biljnoga i životinjskog svijeta" (12). Ovo su dvije reprezentativne tvrdnje koje pripadaju strukturi antropocentričke orijentacije. Spomenutih dvjema tvrdnjama najmanje su skloni ispitanici seoskih naselja.

(2c) **Preferencije stanovnika "mješovitih" naselja.** Ispitanici ovih naselja, u odnosu na ispitanike drugih dvaju tipova naselja, više podržavaju, skloniji su slijedećim tvrdnjama: "Čovjek je apsolutni gospodar prirode u kojoj živi, i prema njoj se može odnositi prema vlastitoj volji" (1), "Sloboda nije čovjeku data po prirodi; čovjek stvara svoju slobodu u društvu" (8), "Priroda se suprotstavlja ostvarivanju čovjekovih težnji, te je čovjek prinuđen da je sebi podređuje upotrebljavajući sva sredstva koja mu stoje na raspolaganju" (14), "Danas čovjek u potpunosti kontrolira i najsuvremeniju tehnologiju i time sprečava moguće nesreće" (7), "Jedino tehnika može osigurati čovječanstvu bolje perspektive" (11), "Suvremena tehnika ima mnogo više pozitivnih nego negativnih strana" (18), "Čovjek je samo jedno od prirodnih bića i mora se podčinjavati zakonima prirode" (2) i "Društveni razvoj treba biti podređen prirodnim zakonitostima" (15).

Tablica 4

Br.	Sadržaj tvrdnji	Selo	Mješovito naselje	Grad	Vjeroj. značajnosti	Značajnost T-testa (0,05)
1	2	3	4	5	6	7
1.	Čovjek je apsolutni gospodar prirode u kojoj živi i prema njoj se može odnositi po vlastitoj volji	3.662	3.679	3.626	.4872	
2.	Čovjek je samo jedno od prirodnih bića i mora se podčinjavati zakonima prirode	3.579	3.646	3.623	.5611	
3.	Razvoj tehnike donosi čovječanstvu nove blagodati i uživanja	3.991	3.919	3.703	.0000 (+)	selo-grad
4.	Zakoni prirode jači su od čovjekovih želja i težnji	2.754	2.722	2.622	.0499 (+)	mješ.-grad
5.	Iskonsko je pravo čovjeka da iskorištava prirodna dobra po vlastitoj volji	3.282	3.380	3.422	.0824	

6.	Istraživanja sve- mira i drugih planeta omogućit će čovjeku nove izvore sirovina, energije i hrane	2.588	2.455	2.431	.0641	
7.	Danas čovjek u potpunosti kontro- lira i najsuvre- meniju tehnologiju i time sprečava moguće nesreće	3.674	3.683	3.551	.0104 (+)	selo-grad mješ.-grad
8.	Sloboda nije čo- vjeku data po prirodi; čovjek stvara svoju slobodu u društvu	2.478	2.594	2.571	.2754	
9.	Bez upotrebe suvremene teh- nike čovječan- stvo ne bi pre- živjelo	4.101	3.987	3.867	.0006 (+)	selo-grad mješ.-grad
10.	Priroda stvara ljude jednakima; društvo ih stvara nejednakima	3.362	3.343	3.123	.0000 (+)	selo-grad mješ.-grad
11.	Jedino tehnika može osigurati čovječanstvu bo- lje perspektive	3.255	3.373	3.017	.0000 (+)	selo-grad mješ.-grad
12.	Čovjek kao najraz- vijenije biće na Zemlji treba odlučivati o sudbi- ni svega biljnoga i životinjskog svijeta	4.116	4.121	4.124	.9873	
13.	Ravnoteža prirode vrlo je osjetljiva i lako se naruši	3.134	3.063	2.866	.0000 (+)	selo-grad mješ.-grad
14.	Priroda se suprot- stavlja ostvariva- nju čovjekovih težnji, te je čo- vjek prinuđen da je podređuje sebi, upotrebljavajući sva sredstva koja su mu na raspolo- ganju	3.570	3.645	3.596	.3893	
15.	Društveni razvitak treba da bude pod- ređen prirodnim zakonitostima	3.015	3.055	2.776	.0000 (+)	selo-grad mješ.-grad
16.	Čovjek mora svoje umne i druge spo- sobnosti podčiniti razvoju tehnike	2.537	2.295	2.301	.0006 (+)	selo-grad selo-mješ

17.	Čovječanstvo bi se trebalo odreći sadašnjeg napretka i vratiti prirodnom načinu života	3.463	3.449	3.351	.0405 (+)	mješ.-grad
18.	Suvremena tehnika ima mnogo više pozitivnih nego negativnih strana	4.089	4.120	4.048	.2092	
19.	Očuvanje prirode ima prednost pred svim drugim zadacima društva	2.231	2.216	2.224	.8378	

Prve tri tvrdnje pripadaju strukturi antropocentričke orijentacije, druge tri tehnički a posljednje dvije naturalističkoj orijentaciji.

4. zaključci

U istraživanju pošlo se od pretpostavke da selo i grad, kao dva tipa naselja izražavaju i dva tipa (ekološke) kulture - ruralnu i urbanu kulturu. Međutim, ove dvije kulture ne postoje u "čistim" oblicima. Ruralna je kultura i ruralne su vrijednosti prodrle u gradove s procesom migracija iz sela u grad, a urbana kultura sve više mijenja obrasce tradicionalne seljačke kulture.

Pretpostavili smo postojanje razlika u socijalno-ekološkim vrijednostima u tri tipovima naselja: u selu, mješovitom naselju i gradu. Na specifičnim sadržajima, koje smo imenovali socijalno-ekološkim, sastavljeni instrument u istraživanju predstavljao je niz različitih sadržaja koji tvore strukture antropocentričkih, naturalističkih i tehnicističkih orijentacija. Sve tri strukture operacionalizirane su u više od devetnaest tvrdnji na Likertovoj skali. Osnovno je bilo istražiti percepciju ispitanika prema tvrdnjama, ustanoviti postojanje nekih orijentacija i osobito ustanoviti razlike između ispitanika triju tipova naselja.

Istraživanjem smo ustanovili: (1) da tip naselja ne utječe na hijerarhijsku strukturu tvrdnji i da su (ekološke) naturalističke tvrdnje (vrijednosti) najpoželjnije bez obzira odakle su ispitanici; (2) da se ne može govoriti o kontinuitetu sadržaja tvrdnji (od sela prema gradu - od ruralnoga prema urbanome), iako se može govoriti o stupnjevim industrijaliziranosti i urbaniziranosti pojedinih naselja; (3) da se statistički značajne razlike u preferencijama ispitanika ne pojavljuju na antropocentričkim već na naturalističkim tvrdnjama, kao i tvrdnjama o tehničarima. Te su razlike prisutne, s jedne strane, između ispitanika sela i grada, a s druge strane između ispitanika mješovitih naselja i grada. To znači da se (na socijalno-ekološkim sadržajima) ne može govoriti o postojanju prepoznatljivih vrijednosti i orijentacija koje bi se razlikovale od onih u selu. U ovom smislu mješovita naselja ne mogu se percipirati kao mjesta "sudara", "susreta" ili "konflikata" dviju kultura: ruralne i urbane. Iako se prepoznaju po vanjskim obilježjima, mješovita naselja ne prepoznaju se po strukturi vrijednosti. Stanovništvo tih naselja mnogo je sličnije po strukturi razmišljanja stanovnicima sela nego stanovnicima grada; (4) da sistemi vrijednosti poimani kao cjeloviti koncepti vjerojatno djeluju autonomno i paralelno na ponašanje stanovništva. Nova razmišljanja i nove vrijednosti u selo ne dolaze samo u zavisnosti od procesa

urbanizacije, već vjerojatno i iz širih prostora Evrope zahvaljujući medijima. Tako se može postaviti i teza da selo više ne ovisi samo o gradu već i o razvijanom svijetu; (5) komponentna analiza izdvojila je četiri dimenzije "socijalno-ekološkog prostora": antropocentrizam utemeljen na tehničkom optimizmu, naturalistički determinizam, odbacivanje napretka i povratak prirodi te tehnološki optimizam budućnosti. Sve četiri dimenzije egzistiraju istovremeno u populaciji kao dijelovi nekih cjelovitih koncepata svijesti o okolini. U jednoj kasnijoj statističkoj (strožoj) obradi komponentna analiza je pokazala postojanje dviju temeljnih orijentacija: antropocentrizam i naturalizam. One predstavljaju, po našim rezultatima, temeljni okvir izražavanja konkretnih vrijednosti (u ponašanju) populacije. Poimanje uloge tehnike u suvremenom društvu ima karakter "posredovanja" u spomenuta dva koncepta. Tehnika postaje nezaoobilazna u socijalno-ekološkim orijentacijama.

Selo i grad u nas sve se manje razlikuju u pogledu materijalnog stanja i standarda što određuje način života. To je element smanjivanja "konflikata" između sela i grada. Međutim, naši rezultati istraživanja podloga su za zaključak da se još uvijek može govoriti o razlikama u ekološkim orijentacijama stanovnika sela i grada, u kojima se mogu prepoznati i elementi dviju kultura: ruralne i urbane.

Socijalno-ekološki problemi vjerojatno će postajati sve univerzalniji a time će se i selo i grad uključiti u nove konfrontacije i povezivanje na novim osnovama. U selu će vjerojatno jačati procesi općeg povezivanja na globalnoj ekološkoj ravni (usmjerenjima) to više što odnos selo-grad bude gubio na značenju. Utjecaj međunarodnih prostora unijet će ekološku dimenziju u konfrontacije oko razvojnih pravaca i povezivanje s Evropom.

literatura

1. Altner, G., 1989, *ökologische Theologie*. Stuttgart: Kreuz Verlag.
2. Altner, G., 1986, *Umwelt - Mitwelt - Nachwelt*. Umwelthethik als Voraussetzung individuellen und gesellschaftlichen Handelns, in: M.J.Nicke, U.E.Simonis, G. Weigmann: *Wiseen für dir Umwelt*, Berlin/New York: W. de Gryter.
3. Amery, C., 1976, *Natur als Politik*. Die ökologische Chance des Menschen, Reinbek bei Hamburg: Kowohlt.
4. Auer, A., 1985, *Umwelthethik*, Düsseldorf: Patmos Verlag.
5. Capra, F., 1986, *Vrijeme preokreta*, Zagreb: Globus.
6. Cifrić, I., 1988, *Percepcije prirode i energije u ruralnim sredinama, Čovek i životna sredina*, god. 13, br. 5-6, str. 33-44.
7. Cifrić, I., 1989, *Seosko stanovništvo i ekološke vrijednosti*, u: *Ekološke dileme* (zbornik: pripremio I.Cifrić), Zagreb: Sociološko društvo Hrvatske, str. 107-148.
8. Cifrić, I., 1990, *Ekološka adaptacija i socijalna pobuna*, Zagreb: Radničke novine.
9. Cifrić, I., 1990, *Latentne dimenzije socijalnoekoloških koncepcija*, *Sociologija*, god. XXXII, br. 1-2, str. 129-141.
10. Cifrić, I., Čulig, B., 1987, *Ekološka svijest mladih*, Zagreb: CDD i Zavod za sociologiju.
11. Čaldarović, M. i sur, 1978, *Društveni procesi i društvene vrednote*, Zagreb: Centar za društvena istraživanja, (studija)
12. Čulig, B., 1989, *Idealno društvo i ekološka svijest*, u: *Ekološke dileme*, (Zbornik: pripremio I.Cifrić), Zagreb: Sociološko društvo Hrvatske, str. 149-179.
13. *Društvene promjene u selu*, Zagreb: Centar za sociologiju sela IDIS-a, Jugoslovenski centar za poljoprivredu i šumarstvo, Radnički univerzitet "D. Salaj", 1974, 208 str.
14. Fietkau, H.-J., Kessel, H., Tischler, W. 1982, *Umwelt im Spiegel der öffentlichen Meinung*, Frankfurt/New York: Campus.
15. Hahn, E., (Hrsg.), 1988, *Siedlungsökologie*, Karlsruhe: C.F. Müller
16. Hamm, B., 1982, *Einführung in die Siedlungssoziologie*, München: C.H.Beck.
17. Hillmann, K.-H., 1981, *Umweltkrise und Wertwandel*, Frankfurt-Bern: Peter D.Lang.
18. Huber, J., 1982, *Die verlorene Unschuld der Ökologie*, Frankfurt: Fisher.
19. Inglehart, R., 1981, *Wertwandel in westlichen Gesellschaften: politische Konsequenzen von materialistischen und postmaterialistischen Prioritäten*, in: H.Klages/P.Kmieciak (Hg), *Wertwandel und gesellschaftlicher Wandel*, Frankfurt (2. Aufl).
20. Klages, H., 1985, *Wertorientierungen im Wandel*, Frankfurt: Campus.
21. Kmieciak, P., 1976, *Wertstrukturen und Wertwandel in der Bundesrepublik Deutschland*, Göttingen: Otto Schwarz & Co.

22. Markl, H., 1986, *Natur als Kulturaufgabe*, Stuttgart: Deutsche Verlags-Anstalt.
23. Meadows, D. i dr., 1973, *Granice rasta*, Zagreb: Stvarnost.
24. Mendras, H., 1986, *Seljačka društva*, Zagreb: Globus.
25. *Mješovita domaćinstva i seljaci-radnici u Jugoslaviji*, Zagreb: Institut za društvena istraživanja, 1980.
26. Mlinar, Z., 1976, Ekološke koncepcije, prostorsko društvene spremembe in razvoj, *Teorija in praksa*, br. 11, 1976.
27. Mynarek, H., 1986, *Ökologische Religion*, München: Goldmann Verlag.
28. Nicholson, M., 1970, *Umweltrevolution*, München: Kurt Desch.
29. Peters, H.P., Albrecht, G., Hennen, L., Steigelmann, H., Der Reaktionen der Bevölkerung auf die Ereignisse in Tschernobyl. Ergebnisse einer Befragung, *Kölner Zeitschrift für Soziologie und Sozialpsychologie*, Jg. 39, Heft 4, p. 764-782.
30. Rifkin, J., 1986, *Posustajanje budućnosti*, Zagreb: Globus.
31. Schumacher, E.F., 1977, *Die Rückkehr zum menschlichen Maß* (Small is beautiful), Reinbek bei Hamburg: Rowohlt.
32. Schweitzer, A., 1947, *Kultur und Ethik*. Kulturphilosophie, II Teil, München.
33. Simonis, U.E., 1988, *Ökologische Orientierungen*, Berlin: WZB.
34. Simonis, U.E. (Hrsg), 1984, *Mehr Technik - weniger Arbeit?* Karlsruhe: C.F. Müller.
35. *Statistički godišnjak SFRJ 1987*, Beograd.
36. Švar, S., 1988, *Sociologija sela, dio II*, Zagreb: Školska knjiga.
37. Weizsäcker, C.F. von, 1988, *Jedinstvo prirode*, Sarajevo: V. Masleša.
38. Zvonarević, M., 1986, Psihokrizne poruke Černobila, *Naše teme*, god. XXX, Br. 10-11, str. 1779-1784.

prilog

Varijabla 3

	Grad	Mješovito naselje	
Mješovito naselje	5,251 0.000		T-vrijednost Vjerojatnost značajnosti
Selo	4,839 0.000	1,155 0.248	T-vrijednost vjerojatnost značajnosti

Varijabla 4

	Grad	Mješovito naselje	
Mješovito naselje	2,049 0.000		T-vrijednost vjerojatnost značajnosti
Selo	1,858 0.633	0,422 0,673	T-vrijednost vjerojatnost značajnosti

Varijabla 7

	Grad	Selo	
Selo	1,810 0.070		T-vrijednost vjerojatnost značajnosti
Mješovito naselje	2,830 0.004	0,140 0.888	T-vrijednost vjerojatnost značajnosti

Varijabla 9

	Grad	Mješovito naselje	
Mješovito naselje	2,575 0.010		T-vrijednost vjerojatnost značajnosti
Selo	3,465 0.000	1,610 0.107	T-vrijednost vjerojatnost značajnosti

Varijabla 10

	Grad	Mješovito naselje	
Mješovito naselje	4,610 0.000		T-vrijednost vjerojatnost značajnosti
Selo	3,464 0.000	0,266 0.790	T-vrijednost vjerojatnost značajnosti

Varijabla 11

	Grad	Selo	
Selo	2,850 0.000		T-vrijednost vjerojatnost značajnosti
Mješovito naselje	6,165 0.000	1,349 0.177	T-vrijednost vjerojatnost značajnosti

Varijabla 13

	Grad	Mješovito naselje	
Mješovito naselje	4,057 0.000		T-vrijednost vjerojatnost značajnosti
Selo	3,807 0.000	0.958 0.338	T-vrijednost vjerojatnost značajnosti

Varijabla 15

	Grad	Selo	
Selo	3,303 0.001		T-vrijednost vjerojatnost značajnosti
Mješovito naselje	5,577 0.000	0,527 0.598	T-vrijednost vjerojatnost značajnosti

Varijabla 16

	Mješovito naselje	Grad	
Grad	0,121 0.903		T-vrijednost vjerojatnost značajnosti
Selo	3,591 0.000	3,675 0.000	T-vrijednost vjerojatnost značajnosti

Varijabla 17

	Grad	Mješovito naselje	
Mješovito naselje	2,235 0.025		T-vrijednost vjerojatnost značajnosti
Selo	1,765 0.077	0,210 0.833	T-vrijednost vjerojatnost značajnosti

Ivan Cifrić

Socio-ekological trends in the village and town

Summary

In 1988 a empirical research project was carried out in Croatia about socio-ecological trends on a stratified sample of 2,714 respondents. The article presents the results and tested differences in three types of settlement: in the village, mixed settlement and the town. The contents of the instrument given on numerical scales through nineteen statements refers to the problem of man, nature and technology.

The results obtained show that the type of settlement does not influence the degree to which the contents of the statements are desirable. The most desirable contents are those that highly respect nature and its protection. The respondents differed statistically in statements about technology and nature, and the difference was felt between the inhabitants of the villages and towns, and between those of mixed settlements and towns. The villages and mixed settlements still belong to the recognizable rural culture and mixed settlements cannot be identified as a special culturological type.

Component analysis extracted four socio-ecological trends that the author calls: "anthropocentrism based on technological optimism", "naturalistic determinism", "rejecting progress and returning to the natural way of life", and "technological optimism for the future". These trends exist parallelly. When stricter criteria were applied in statistical processing, only the anthropocentric and naturalistic trends remained.

It is to be expected that in future conflict between town and village will decrease in the material domain and that confrontation and links in the social and ecological domain will grow, especially under international influence. ●

Социально-экологические ориентации в селе и городе

Резюме

В 1988. году проведено эмпирическое исследование в Хорватии о социально-экологических ориентациях на стратифицированном образце 2714 опрошенных лиц. В труде приведены результаты и подвергнутые тестам разновидности в трех типах поселений: в сельской местности, поселении смешанного типа и в городе. Содержание инструмента показано на цифровых шкалах в двенадцати мнениях относительно проблем человека, природы и техники.

Полученные результаты показали, что тип поселений не оказывает воздействия на иерархическую структуру притягательности содержания мнений (ответов). Самым притягательным являются содержания с высоким уважением природы и ее охраны. Статистические разницы между опрошенными лицами утверждались на основе их ответов касательно техники и природы, между опрошенным населением из сельской местности и города и опрошенных из поселений смешанного типа и города. Сельская местность и поселения смешанного типа продолжают отличиться свое сельской культурой. Смешанные поселения нельзя идентифицировать как отдельный тип культуры. Компонентным анализом получены четыре социально-экологические ориентации, которые автор назвал: «антропоцентризм основанный на технологическом оптимизме», «натуралистический детерминизм», «отброс прогресса и возврат естественному образу жизни» и «технологический оптимизм будущего». Эти ориентации существуют параллельно. Более строгими критериями получены только антропоцентрические и натуралистические ориентации. Можно ожидать, что будущие конфликты между селом и городом будут сокращаться в материальной области за счет повышения значения конфронтации и соединения в социально-экологической области под влиянием международного движения. ●